

יוחאי עתריה מתגלה בקובץ מסות זה, השזור סביב בריח-תיכון של המתח בין תרבות-טראומטית לבין טראומה-מתורבתת, כהוגה דעות צעיר ותוסס בעל שאלות מקוריות ויכולת קריאה רחבה מאוד של תרבות. לטעמי, הוא מציע את אחת הגישות המרעננות והמחדשות בהתפתחותו של דיון תיאולוגי-פוליטי: זוהי קריאה אינטר-טקסטואלית במובן הרחב ביותר של חקר התרבות, קריאה שמושאי הפרשנות שלה מכילים בו זמנית תוצרים מילוליים ותוצרים של תרבות חזותית ושל תחומי המדיה השונים ובפרט הקולנוע, מתוך עמדה קיומית-פילוסופית מפוכחת עד כאב.

עתריה נע כל העת בין בחינה של הטראומה כמצב אקוטי ודוחק, אשר מביא את האדם למצבי קיצון מבחינה נפשית ואינטלקטואלית, לבין התבוננות בטראומה כתופעה מבנית; הוא מנסה לשלב את שתי נקודות המבט הללו: טראומה כמצב מובנה בתרבות המונותאיסטית, אך בה בעת כמצב שלא ניתן להסתגל אליו וככזה הדוחק אותנו לפרק שוב ושוב את התרבות, ואז, באופן פרדוקסלי, לבנות אותה שוב על אותם יסודות טראומטיים.

עתריה מהלך בין העולמות מבלי להשתייך לסוג כלשהו של אדיקות טרמינולוגית של אסכולה פילוסופית או פסיכואנליטית מסוימת, ואף לא מתוך תשלום חוב למסורת כלשהי של הדיון התיאולוגי-הפוליטי במערב. עתריה, כך נראה, בוחר לא להתחייב, וזאת מבלי לחוש חרדה על חשיפת החרדה, זו הפנימית העמוקה, הסבוכה באיבוד האמונה. בעצמו. במובן מסוים, בעשייתו האינטלקטואלית עתריה, לצד היותו סובייקט יוצר, הריהו בו-זמנית גם סימפטום לניסיון נוסף לפרק ולבנות, שוב, על בסיס טראומטי, כאשר מחד גיסא הוא מתנכר בכל מאודו למודל העקדה, אך בה בעת, הוא עושה זאת תוך שהוא מודע לכך שהוא שבוי לחלוטין בין שני מצבי יסוד של האירוע הראשוני - בין מצדה כאירוע המכונן לבין "המספר על היד" כאירוע

הקדמון. המודעות, כך נראה, אינה משחררת את עתריה. היא רק כולאת אותו באופן הרמטי יותר.

הבחירה של עתריה במסגרת הדיון שלו בטראומה, משתפת את תחומי הדעת הרחבים שבהם הוא אוהז - מקוגניציה וחקר המוח ועד חקר מדעי הרוח, ומדיבור אקדמי אל דיבור אינטלקטואלי שוצף וקוצף. הוא בוחר להציע - לא דיון מושגי ולא דיון המתרכז בעקרונות הטראומה הנפשית, אלא - דיון בנוכחות הטראומה בגוף הקיבוצי של התרבות, שהאינדוידואל שבוי לעתים באחד או בכמה מתאיו הפרטניים. אשר על כן, הדיון שלו שם לו למטרה לחדור אל לב מערך הדימויים, התמונות - בין המילוליות ובין החזותיות - שדרכם ניתן להדגים, לבקר ולדון בנוכחותה החובקת-כול של הטראומה הקולקטיבית, ולעשות זאת באופן שאינו מחייב להשתמש שוב ושוב במושג זה, שנראה כי נשחק והפך למושג שאינו אומר דבר.

במובן זה מעניין דווקא לקרוא את מה שאינו מופיע בספר: מיד בתום הספר עתריה מפרסם מאמר חדש בו הוא שואל באופן חד וצלול האם בכלל ניתן לדבר על תרבות-טראומטית, וכמכה על חטא הוא כותב כך, כמי שכביכול אינו מסוגל להכיל בתוכו רעיון שלם. עתריה כותב מתוך מצב של ערעור פנימי תמידי.

הדיון שמציע עתריה נערך מתוך פתיחות ועושר של מקוריות, ומתוך האומץ הייחודי של אי הסוואת הכאב הוא משוחח באופן חופשי עם מסורות פילוסופיות וספרותיות שונות. הדיון שלו, המתרכז במסורת הדתות המונותאיסטיות, מעמיד דתות אלו כמוליכות טראומת יסוד שהמאה העשרים לא תובן בלעדיה. הניסוח שלו כי: "המאה העשרים היא רק התוצאה של טראומה מונותאיסטית", הוא ניסוח מהיר ופרובוקטיבי של מה שבתהליך איטי של דיון בהיסטוריה של הדתות ובסוציולוגיה ניתן להגיע אליו, בהדרגה מחדש.

זוהי דוגמה אחת בלבד לכך שאנו זקוקים למהירות ולשצף קצף של עתריה, שבלעדיה אולי איש לא ייקח על עצמו את המטרה הגדולה של שרטוט היסודות הטראומטיים בתרבות המערב. לאורך הקריאה נדמה כי עתריה לא בחר בכך בעצמו, אלא הוא כותב מתוך תחושת חובה ושליחות, מפני ש"נבחר" באמצעות החוויה הטראומטית שעבר בעצמו. בכתיבתו, עתריה

מחויב לטראומה, הוא אינו נאמן לה כמו שלה-קפדה מציע בחשש לא פעם, אלא מנסה לחדור לתוכה. אכן, לעתים נראה שעתריה "הציץ ומת". כך הוא נע (משוטט) מקריאה חדשה ונוספת של סיפור העקדה אל תומאס מאן, מישל וולבק וקאמי במסגרת הדיון בקיפאון הטראומטי. באמצעות מלחמת וייטנאם - על הדימויים והשפה שהולידה - הוא דן בקריסה הגברית הטוטאלית, בכפילות או בפיצול המאפיין את האדם הפוסט-טראומטי. במיוחד מרגש לחוות את המאבק הבלתי מתפשר שבין "העמדה הרציונלית", המדעית, הפיזיקליסטית, אל המציאות, לבין העמדה "אחות הדיבוק".

אכן, הטראומה, אולי יותר מכל דבר אחר, מצטיירת בספר זה כדיבוק. על אף, ואולי דווקא מתוך החוויה הטראומטית האישית - שהרי עתריה מעיד על עצמו שמדובר מבחינתו בסוג של חוויה מיסטית - הוא שזור את הדיון בפרויי שבי ומבנה אותו מחוויית השבי הקונקרטי לחווית האדם הפוסט-טראומטי בכלל, אשר חווה את חייו כאסיר וכלכוד בלפיתת השבי, ומכאן לדיון בהיינריך בל ובבולגקוב - שני סופרי ענק שהכירו מקרוב את תרבות השבי, מחנות הריכוז והגולג ואת הליכי תרבות האדם על ידי שבי.

באמצעות קפקא, דומה כי לא בכדי אנו פוגשים חזרה אובססיבית של עתריה לקפקא, חזרה עקדתית משהו, הוא מתאר השמדה עצמית מתוך חוסר יכולת לסבול את נוכחות הטראומה כצריבה גופנית עמוקה: פתח המילוט מנוכחות צורבת זו הוא המתח החריף הזה של הדה-קונסטרוקציה של הזמן ובפירוקו החוזר ונשנה לקפוא, מפוצל, הרסני. פירוק השבי, העקדה, חופף אצל עתריה לניסיון לפרק את הזמן הקפוא שוב ושוב לשלוש היחידות הבסיסיות של עבר, הווה ועתיד, למרות שהמינוח של דיון זה בזמן כמעט אינו נשמע בספרו, ובכל זאת נראה כי הדיון שלו מנכיח ומבליט את העובדה שהנוכחות המופרזת של העבר מעמיסה ומהווה את הקריסה של ההווה וחוסמת עתיד.

קריסה זו היא-היא ליבת הטראומה והיא-היא בסיס הדיון המקורי והמסעיר שהוא מציע, דיון הנכנס אל תוך הלקונה ומראה שהיא מלאה, כשם שהוא נכנס אל תוך המלאות התרבותית ומראה שהיא ריקה. כך, בהדרגה, מצטייר באופק ספרו ובאופק הדיון שלו - העתיד הלא חסום, הפתוח, וזאת תוך כדי שהוא מצביע דווקא על האם - אכן עתריה מציע לחזור דווקא לשרה ובכך מאפשר מחשבה על בנייה מחודשת של תרבות על בסיס שפה נשית. אך כמו

שכבר הדגשתי קודם לכן, דומה כי עתריה פשוט אינו מאמין בתמימות של האפשרות להציב מודל "החלמה" ובנייה מחדש על יסודות "בריאים", וכך הוא חוזר שוב, ובאופן כמעט בלתי נשלט, או באופן הנראה כמאמץ ספירלי מתמיד להנכחה חוזרת של הטראומה ממקום נתפס יותר- לשפה בלתי אפשרית, למתמטיקה בלתי אפשרית. אכן, הוא אינו בוחר לסיים את ספרו באופן שמוחזר תקווה, אלא דווקא מרשה לעצמו להיסחף בכתיבתו לתוך האפוקליפסה - ובתקציר הספר אף שואל האם אנחנו עומדים בפני עידן בו אף אחד מאיתנו לא יעבור את מבחן טיורינג.

נראה שספרו של עתריה משרטט אפשרות חדשה של כתיבה אוטוביוגרפית ומסה אינטלקטואלית השלובות יחד. אם לקרוא את עתריה בכלים הטרימינולוגיים של הפילוסופיה הקיומית, שהוא עצמו מציע, כי אז הייתי אומרת שנראה שעתריה מנסה לשכתב מחדש את חייו של יצחק, בנו של אברהם, תוך שהוא מודע מראש לכישלון הצפוי לו. אף דווקא כישלון זה כמו מעורר אותו.

הקריאה בתשבץ המסות הסוער הזה, והמקוריות שבכידוד מרכיבי התופעה הטראומטית והצגתם כל אחד כשלעצמו באמצעות מערך פרשנות אינטר-טקסטואלית ואינטר-מדיומאלית צבעוני ומגוון, מחלצת אותנו כקוראים מהעומק בו אנו עצמנו חיים בתרבות של טראומה מבויתת ומבייתת, מקיפת כל וחודרת כל, ומציגה לפנינו שפה, אפשרות, דרך. דומה בעיניי, כי בספר זה יוחאי עתריה הריהו כמי שבונה גוף באמצעות איסוף פצעיו, מגבלותיו וחסכיו... אבל בכך מאפשר לגוף הזה אם לא להירפא כי אז למצער - לדבר, לדובב כאב, להציע לחלום על - ובסופו של דבר ללמוד לחיות עם הגוף שהטראומה צרובה בו.

בתהליך זה מתברר שאולי על אף הכול יש כאן סוג חדש של זעקה, כמיהה אל האם שאולי במקרה זה היא גם הכמיהה ללידה מחדש "לא טוב, לא רע, אדם".

באר-שבע תשע"ד